

Eeva Holappa

GLORIA IN EXCELSIS DEO

Kiitosvirsikäytäntö Oulun seurakuntien pääkirkkojen, Kiimingin seurakunnan ja Espoon tuomio-
kirkkoseurakunnan pääjumalanpalveluksissa

GLORIA IN EXCELSIS DEO

Kiitosvirsikäytäntö Oulun seurakuntien pääkirkkojen, Kiimingin seurakunnan ja Espoon tuomiokirkkoseurakunnan pääjumalanpalveluksissa

Eeva Holappa
Opinnäytetyö
Kevät 2011
Musiiikin koulutusohjelma
Oulun seudun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun seudun ammattikorkeakoulu
Musiikin koulutusohjelma, kirkkomusiikin suuntautumisvaihtoehto

Tekijä: Eeva Holappa

Opinnäytetyön nimi: Gloria in excelsis Deo. Kiitosvirsikäytäntö Oulun seurakuntien pääkirkkojen, Kiimingin seurakunnan ja Espoon tuomiokirkkoseurakunnan pääjumalanpalveluksissa

Työn ohjaaja: Jouko Tötterström

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: kevät 2011 Sivumäärä 36 + 2 liitesivua

Opinnäytetyö tarkastelee kiitosvirsikäytäntöä kirkkovuoden alkujaksolla, adventista laskiaissunnuntaihin. Kunnia ja kiitosvirsi Pyhälle Kolminaisuudelle muodostavat messun johdanto-osan huipennuksen, suuren kunnian. Perinteisen Laudamus-hymnin sijasta on mahdollista laulaa kiitosvirtenä Pyhälle Kolminaisuudelle omistettuja virsiä, joiden valinnasta Kirkkokäsikirja ohjeistaa selkeästi. Kiitosvirttä valitessa on merkityksellistä huomioida, että johdanto-osan Suuri kunnia eroaa psalmin yhteydessä olevasta Pienestä kunniaista. Kiitos- ja ylistysvirrellä on perinteisesti vahva asema kristillisen ”laulavan kirkon” jumalanpalveluksessa. Edelleen enkelien hymni, Gloria in excelsis Deo on osa jumalanpalveluksen liturgiaa. Työssä selvitetään Glorian ja kiitosvirren (Laudamus) historiallisteologisia lähtökohtia sekä messun kiitosvirren valitsemisperusteita.

Tutkimusaineistona ovat Oulun seurakuntien pääkirkkojen (Karjasilta, Oulujoki, Tuira ja tuomiokirkko) sekä Kiimingin seurakunnan ja Espoon tuomiokirkon pääjumalanpalveluksissa laulettu kiitosvirret. Tutkimustehtävänä oli selvittää, kuinka yhteneväinen kiitosvirsikäytäntö on kirkkokäsikirjan ohjeistuksen kanssa. Työn empiirinen osa on toteutettu kvantitatiivisen tutkimuksen keinoin. Tutkimustuloksissa nousi esille, että kiitosvirsikäytännössä on merkittäviä seurakuntakohtaisia eroja. Pääsääntöisesti on noudatettu Kirkkokäsikirjan ohjeistuksia, mutta tutkimusaineiston perusteella voidaan todeta, että kiitosvirsikäytäntö voisi olla monipuolisempi varsinaisten kolminaisuusvirsiensä kohdalla. Laulettaessa kirkkokäsikirjan ohjeistuksen ulkopuolisia kiitosvirsiä messun Suuri kunnia ei välttämättä toteudu kaikessa rikkaudessaan.

Asiasanat: virret, messu, jumalanpalvelus, liturgiikka

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Music, Option of Church Music

Author: Eeva Holappa

Title: *Gloria in excelsis Deo*. Hymns of praise in the main worship services of the major churches of Oulu Parish, Kiiminki Parish and Espoo Cathedral Parish

Supervisor: Jouko Tötterström

Term and year of completion: spring 2011 Pages 36 + 2 appendices

This thesis discusses the usage of hymns of praise during the first part of the church year between Advent and Quinquagesima Sunday. The hymn of glory and praise to the Holy Trinity make up the greater doxology, i.e. the climax of the introductory part of communion service. Instead of a traditional *Laudamus* hymn, it is possible to sing hymns dedicated to the Holy Trinity, for whose choice the Handbook of Worship Service gives explicit instructions. When choosing the hymn of praise, it is important to recognize that the greater doxology of the introductory part of the service is different from the lesser doxology related to the psalm. Hymns of praise and glory have a traditionally important position in the service of the Christian "singing church". The hymn of angels, *Gloria in excelsis Deo*, is another part of the service liturgy. The thesis discusses the historical and theological background of the *Gloria* and the *Laudamus* hymn as well as the criteria for choosing the hymn of praise for communion service.

The study material consists of the hymns of praise sung in the main worship services of the major churches of Oulu Parish (Karjasilta, Oulujoki, Tuira and Cathedral) as well as Kiiminki Parish and Espoo Cathedral Parish. The objective was to find out how compatible the usage of *Laudamus* hymns is with the instructions of the Handbook of Worship Service. The empirical part of the work is based on quantitative methods. The results indicate that there are significant differences between the parishes in the usage of *Laudamus* hymns. The prevalent usage is largely compatible with the instructions of the Handbook, but the data show that a larger variety of *Laudamus* hymns could be used, especially as regards actual trinity hymns. If *Laudamus* hymns other than those recommended in the Handbook are sung, the greater doxology of communion service may not reach its full richness of significance.

Key words: hymns, communion service, worship service, liturgical practice

SISÄLLYSLUETTELO

1 Johdanto	6
2 Laulava kirkko	8
2.1 Uuden testamentin kiitosvirret	9
2.2 "Uuden laulun" käsite	9
3 Jumalanpalvelus – seurakunnan yhteinen juhla.....	12
3.1 Gloria ja Laudamus messun kaavassa	13
3.2 Kirkkovuoden vaikutus kiitosvirsikäytäntöön.....	16
3.3 Glorian ja Laudamuksen kehitysvaiheita	16
4 Kiitosvirren valitsemiskäytännöstä messussa	19
5 Tutkimustehtävä ja aineiston keruu.....	21
6 Tutkimustulokset.....	22
6.2 Kirkkovuoden tai sunnuntaipäivän kirkollisen aiheen vaikutus kiitosvirren valinnassa	25
6.3 Tutkimuksen ajanjaksolla vietetyt sanajumalanpalvelukset	25
6.4 Kiitosvirsikäytäntö seurakuntakohtaisesti	26
7 Tulosten tarkastelu.....	30
8 Pohdinta.....	33
LÄHTEET	34
LIITTEET	37

1 Johdanto

Päiväjumalanpalvelus, josta käytetään yleisimmin nimitystä messu eli ehtoollisjumalanpalvelus, on seurakunnan pääjumalanpalvelus. Sitä vietetään sunnuntaisin ja kirkollisina juhlapäivinä. Pääjumalanpalvelusta voidaan viettää myös sanajumalanpalveluksen tai perhemessun kaavan mukaisesti. (Kirkkokäsikirja 2001.) Luterilaiselle jumalanpalvelukselle on luonteenomaista vuoropuhelu. Kolmiyhteinen Jumala puhuttelee seurakuntaansa ja tekee osalliseksi seurakunnan pelastuksen lahjoista. Seurakunta vastaa Jumalan puhutteluun rukouksissa, virsissä ja lauluissa. (Jumalanpalveluksen opas 2009.)

Opinnäytetyöni käsittelee messun kaavan kohtaa seitsemän: Kunnia (Gloria) ja kiitosvirsi Pyhälle Kolminaisuudelle. Kiitosvirttä voidaan kutsua myös kolminaisuusvirreksi, mutta käytän työssäni Jumalanpalveluksen oppaan tavoin käsitettä kiitosvirsi. Kunnia ja kiitosvirsi muodostavat messun johdanto-osan huipennuksen. Enkelit lauloivat ensimmäisenä jouluyönä ”Gloria in excelsis Deo” eli ”Kunnia Jumalalle korkeuksissa”. Yhä edelleen tämä enkelien hymni soi ylistystä Jumalalle jokaisessa sunnuntain messussa. Kirkkokäsikirja ohjeistaa tarkasti kiitosvirren valitsemisesta.

Tutkimuskohteena ovat Oulun seurakuntien pääkirkkojen (tuomiokirkon, Karjasillan, Oulujoen ja Tuiran), Kiimingin seurakunnan sekä Espoon tuomiokirkon kiitosvirret kirkkovuoden 2010–2011 alkujaksolla, adventista paastonajan alkuun. Tutkimuksessani pyrin selvittämään, kuinka yhtäläisesti kiitosvirsi käytäntö on sopusoinnussa kirkkokäsikirjan ohjeistuksen kanssa. Käsitelen työssäni myös kunnian ja kiitosvirren teologista taustaa sekä niiden käytön muotoutumista messuperinteessä. Työn empiirisen osan toteutan kvantitatiivisen tutkimuksen periaatteella. Ajanjaksolle sijoittuu myös pieni paasto, jolloin kiitosvirsi Pyhälle Kolminaisuudelle jää pois messun kaavasta. Tilastoin edellä mainittujen kirkkojen päämessuissa laulettu kiitosvirret (liite 1).

Viime vuosina virsitutkimus on lisääntynyt. Vuonna 2010 Suomessa käynnistettiin kirkon tutkimuskeskuksen virsien ja hengellisten laulujen tutkimushanke, jonka tavoitteena on tehdä tutkimusta monitieteellisestä näkökulmasta akateemisin tutkimusmenetelmin. Tarkastelun kohteena on virren olemus, asema ja merkitys 2000-luvun alun suomalaisessa kulttuurissa ja uskonnollisessa elämässä. Yksi keskeisimpiä aiheita on ollut kysymys virren olemuksesta. Tutkimushank-

keessa virsi on määritelty varsin laajasti. Sen katsotaan olevan laulu, jolla löytyy liittymäkohta uskonnolliseen kysymyksenasetteluun. (Kirkon tutkimuskeskus 2010.) Juuri kiitosvirsikäytäntöä ei ole tutkittu tai ainakaan julkaistua tutkimustietoa siitä ei löytynyt. Puolestaan messun alku- ja graduaalivirrestä löytyy tutkimusta. Henkilökohtainen kiinnostukseni kirkkomusiikkiopintojen aikana on usein liittynyt jumalanpalveluksen liturgiaan, musiikin teologiaan sekä virsilauluun. Tämän tutkimustyön ensisijainen tarkoitus on ymmärtää syvemmin kunnian ja kiitosvirren kohtaa messun kaavassa sekä kiinnittää huomiota kiitosvirren valitsemiseen.

2 Laulava kirkko

Virsi- ja laulukirjan alkulehdellä on lainaus Uudesta testamentista: ”Veisatkaa yhdessä psalmeja, ylistysvirsiä ja hengellisiä lauluja, soittakaa ja laulakaa täydestä sydäimestä Herralle” (Virsi- ja laulukirja 1986). Luterilaisen virren juuret juontuvat Vanhan testamentin psalmeihin ja varhaisiin kristillisiin hymneihin. Luterilaisessa jumalanpalveluksessa virsilaululla on monia tehtäviä. Virren myötä Kristuksen evankeliumi saa soivan muodon, se opettaa seurakunnalle kristillisen uskon keskeisiä asioita. Virsilaulu on myös seurakunnan yhteistä rukousta ja ylistystä kolmiyhteiselle Jumalalle. Virret ovat merkittäviä myös kokemuksellisesti, sillä niissä on puettu sanoiksi ja säveliksi monen kristityn pohjimmaisista kokemuksista. Virret kuvastavat iloa ja ahdistusta sekä katumusta ja kiitosta. Luterilaisessa jumalanpalveluksessa virren asema on luovuttamaton. (Jumalanpalveluksen opas 2009, 106.) Kristillistä kirkkoa kutsutaankin laulavaksi kirkoksi, ecclesia cantans (Sariola 2003, 35).

Vanhan testamentin puolelta Mooseksen kirjasta löytyy Raamatun ensimmäinen maininta ylistyslaulusta. Kun Israelilaiset pakenivat Mooseksen johdolla egyptiläisiä sotajoukkoja, Mooses ojensi kätensä Herran käskystä meren yli, vesi pakeni ja israelilaiset pelastautuivat toiselle puolelle taakaa-ajajien hukkuessa. (Vapaavuori 2004, 27.)

Silloin Mooses ja israelilaiset lauloivat Herralle tämän ylistyslaulun:
Minä laulan ylistystä Herralle,
hän on mahtava ja suuri:
hevokset ja miehet
hän mereen suisti!
Herra on minun väkeni ja voimani
hän pelasti minut.
Hän on minun Jumalani, häntä minä ylistän,
minun isieni Jumala,
hänen kunniaansa minä laulan. (2. Moos. 15:1–2)

Uuden testamentin puolella Matteuksen evankeliumissa kerrotaan, kuinka Jeesus ja opetuslapset lauloivat viimeisen yhteisen aterian päätteeksi kiitosvirren ja lähtivät sen jälkeen Öljymäelle (Matt. 26:30). Tämä virsi oli niin sanottu Hallel-psalmi, joka perinteisesti laulettiin pääsiäisaterian päätökseksi. Lauluja on ollut kolmenlaisia: psalmeja, ylistysvirsiä ja hengellisiä lauluja. Vanhan testamentin psalmeilla on ollut keskeinen asema alkukirkon aikana. Sariola (2001, 163–164) kertoo,

että hengelliset laulut syntyivät alkukirkon aikaan seurakunnan keskellä aivan kuten myöhemminkin läpi vuosisatojen aina omaan aikaamme saakka.

2.1 Uuden testamentin kiitosvirret

Ylitysvirsiä kutsutaan hymneiksi. Sana on kreikankielistä alkuperää, hymnos. Uusi testamentti sisältää monia Kristus-hymnejä, jotka ylistävät Jumalan hyviä tekoja Kristuksessa. Filippiiläiskirjeen toisessa luvussa on Kristuksen alennusta ja korottamista kuvaava hymni: ”Olkoon teilläkin sellainen mieli, joka Kristuksella Jeesuksella oli” (Fil. 2: 5-11). (Sariola 2001, 164–165.)

Uuden testamentin lauluissa puhjetaan riemuun ja ylistykseen erityisesti niissä tapahtumissa, joissa ilmoitetaan luvattun Messiaan syntymästä. Luukkaan evankeliumin ensimmäisessä ja toisessa luvussa kerrotaan kiitosvirsistä, joita kutsutaan myös kantikumeiksi. Ensimmäinen kiitosvirsi on Marian kiitosvirsi: ”Minun sieluni ylistää (Magnificat) Herraa ja minun henkeni riemuitsee Jumalasta, vapahtajastani” (Luuk. 1:46–55). Sakariaan kiitosvirren tapahtumat liittyvät Johannes Kastajan ympärileikkausjuhlaan, jossa Johannes Kastajan isä täytettiin Pyhällä Hengellä. Hän ennusti sanoen: ”Kiitetty olkoon (Benedictus) Herra, Israelin Jumala, sillä hän on katsonut kansansa puoleen ja valmistanut sille lunastuksen” (Luuk. 1:68–79). Kolmas kiitosvirsi muistuttaa vanhasta ja hurskaasta Simeonista, joka otti temppelissä Jeesus-lapsen syliinsä ja lausui: ”Herra, nyt sinä lasket palvelijasi (Nunc dimittis) rauhaan menemään, sanasi mukaan” (Luuk. 2:29–32). (Sariola 1986, 90.)

Edellä mainittujen kolmen kiitosvirren lisäksi merkittäviä Uuden testamentin kiitoslauluja ovat enkelien ylistyslaulu ”Kunnia Jumalalle korkeuksissa” sekä paimenten ja tietäjien kokema suuri ilo ja kiitollisuus vastasyntyneen Jeesuksen seimen äärellä (Luuk. 2.14, 20; Matt. 2. 2:10,11). Sariola (Sariola 1986, 90) kertoo, että kiitosvirret ilmaisevat sitä ”uutta virttä”, jonka Herra on antanut laulajien suuhun Pyhän Hengen vaikutuksesta

2.2 ”Uuden laulun” käsite

Raamatun keskeisimpiä musiikkitermejä on uusi laulu. Se on kuulunut kiinteästi jo varhaisista ajoista kristittyjen jumalanpalvelukseen, jossa kaikuivat ilo ja riemu, kiitos ja ylistysvirsi. Käsikirjatoimikomitean perusteluissa todetaan, että uusi laulu on sydämestä kumpuavaa Jumalan ja hänen

nimensä kunnioittamista ja rakastamista - kiitosuhria (Hepr. 13:15). Uuden laulun käsitteessä avunpyyntö, tunnustus, ylistys ja Jumalan suurien tekojen julistaminen kietoutuvat yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. (Käsikirjakomitea 1997, 76). Psalmeissa (40 ja 149) sanotaan: ”Hän antoi suuhuni uuden virren, kiitoslaulun Jumalamme ylistykseksi”, ”Laulakaa Herralle uusi laulu, kokoontukaa ja ylistäkää häntä, te Herran omat!” Myös Ilmestyskirjasta löytyy kuvaus taivaallisesta jumalanpalveluksesta, jossa kerrotaan uudesta laulusta (Ilm. 7:11–12; 15:3–4). (Erkkilä 2003, 74.)

Uskonpuhdistaja Martti Lutherille oli erityisen tärkeää, että musiikki palveli puhuttua sanaa. Luennoissaan psalmeista Martti Luther totesi:

Kuka tässä ei laulaisi. - - Siksi on tätä Kristuksen riemukasta voimaa juhliettava psalmein ja kirkkaasti soivin lauluin, ei vain niukoin sanoin ja yksinkertaisella puheella. - - Eivät isä ja profeetat ole turhaan pyrkineet siihen, että musiikki olisi sidoksissa Jumalan sanan kanssa enemmän kuin mikään muu. Siitä johtuu, että meillä on niin paljon lauluja ja psalmeja, joissa sekä sana että laulu liikuttavat samanaikaisesti kuulijan sydäntä. - - Yksin ihmiselle on annettu kyky puhua laulaen, jotta hän tietäisi, että hänen on ylistettävä Jumalaa sanoin ja sävelin, nimittäin soivalla saarnalla ja suloiseen melodiaan yhdistetyin sanoin. (Musiikin ylistys 1538.)

Luterilaisen jumalanpalvelusmusiikin ydin on siis laulettu sana, ja se on samalla myös koko jumalanpalveluksen sydämessä. Lutherin ristin teologian mukaan uusi laulu ei kuitenkaan soi aina iloa ja riemua, vaan Jumalaa ylistetään murheen ja kuolemankin keskellä. Lutherin mukaan uusi laulu on ristin laulua (*canticum crucis*). (Sariola 2003, 33–35.)

Messussa seurakunnan kiitosuhri kulminoituu kolmiyhteisen Jumalan ylistykseen. Vatanen tähdentää, että tämä kiitosuhri on ”uutta laulua”, doksologiaa (rukoukseen liittyvä Pyhän Kolminaisuuden ylistys), jossa seurakunta pääsee osalliseksi jo täällä ajassa taivaallisesta jumalanpalveluksesta. Tämän vuoksi messun johdanto- ja sanaosaan piirtyvät voimakkaasti kiitoksen ja ylistyksen elementit: Pieni kunnia, Herra armahda, kunnia ja kiitosvirsi Pyhälle Kolminaisuudelle ja halleluja-laulu. Lutherin mukaan messun keskus on Jumalan sanassa ja sen saarnassa sekä ehtoollisen sakramentissa, johon yhdistyvät saumattomasti myös seurakunnan rukous, tunnustus ja ylistys. Nämä tuntomerkit toteutuvat seurakunnan viettäessä messua, jossa yhteinen pappeus tarvitsee pappisviran haltijoita, mutta myös laulun ja soiton virkoja. (Vatanen 2007, 246.) Kanttorin tehtävänä on johtaa laulaen ja soittaen seurakunnan rukousta ja palvontaa soivana sanana (Sariola 2003, 24).

Edelleenkin uuden laulun sanoma on tärkeä osa jumalanpalveluselämää ja kanttorin tehtävää (Erkkilä 2003, 74). Kanttorin työn keskeisin osa-alue on jumalanpalveluselämässä ja sen musiikillisessa osaamisessa. Jumalanpalveluksen musiikillinen runko muodostuu liturgisista lauluista ja virsistä. Siksi kanttorilta edellytetään myös musiikinteologista osaamista sekä liturgiikan että hymnologian tuntemusta. Kanttori on kutsuttu seurakunnan palvelusvirkaan. Musiikin keinoin hän osallistuu Jumalan sanan julistamiseen. (Kirkkohallituksen asiakirja 2010, 10–13.)

3 Jumalanpalvelus – seurakunnan yhteinen juhla

Lutherin mukaan seurakunnan tuntomerkkejä ovat Jumalan ylistäminen, rukous ja laulu (Käsikirjakomitea 1997, 76). Jumalanpalveluksen yhteisöllisyys toteutuu parhaiten silloin, kun seurakunta kasvaa yhteiseen vastuuseensa virsilaulun aktiivisesta ja täyteläisestä toteuttamisesta. Sariola kertoo, että jumalanpalveluksen musiikki on luonteeltaan vahvasti yhteisöllistä ja se nojaa syvimiltään kirkon olemukseen. Apostolisessa uskontunnustuksessa lausutaan ”minä uskon pyhain yhteyden”, ja Ausburgin tunnustuksessa määritellään kirkko ”pyhain (uskovien) yhteisöksi”. Sariola korostaa, että kirkkomusiikilla on näin ollen sekä menneisyyteen että tulevaisuuteen ulottuva aspekti. Se liittää toisiinsa eri sukupolvet ja kirkkokuntien kristityt. Kirkkomusiikille on luonteenomaista myös ekumeenisuus. (Sariola 1986, 106–107.)

Tullessaan messuun seurakunta kokoontuu kolmiyhteisen Jumalan nimeen. Sunnuntai, ”Herran päivä”, oli merkittävä ”viikon ensimmäinen päivä” jo alkuseurakunnan uskoville. Jumalanpalvelus on Pyhän Hengen juhla, jossa ylösnoussut Kristus on läsnä seurakunnan keskellä sanassaan, ehtoollisen sakramentissa ja koko jumalanpalveluksen liturgiassa. (Jumalanpalveluksen opas 2009, 40.) Lempiäinen toteaa, että sunnuntai on erityisesti myös Kristuksen ylösnousemuksen päivä. Tämän vuoksi jumalanpalvelusta voidaan kutsua myös viikoittain toistuvaksi pääsiäisjuhlaaksi, joka symboloi Kristuksen antamaa uutta elämää ja toivoa. (Lempiäinen 2008, 15–16.) Pelastushistorian tapahtumat, luomistyö ja uusi luominen ovat esillä jumalanpalveluksessa jokaisena sunnuntaina (Jumalanpalveluksen opas 2009, 40).

Jumala kutsuu ihmistä yhteyteensä ja osalliseksi pelastusteoistaan. Luterilaisissa toimituksissa on trinitaarinen eli Jumalan kolminaisuutta korostava lähtökohta sekä kontekstuaalinen toteutus. Tällöin huomioidaan koko ihminen ja se konteksti, missä hän elää. Trinitaarisuus liittyy erityisesti Lutherin Isossa katekismuksessaan esittämään ajatukseen: ”Isä antaa meille koko luomakunnan, Kristus koko työnsä ja Pyhä Henki kaikki lahjansa.” Jumalanpalveluksen koko syvin olemus nousee Jumalan itsensä antavasta rakkaudesta. Trinitaarinen lähtökohta avaa kirkollisiin toimituksiin pelastusopillisen näköalan ja samalla myös näkökulman luomisen teologiaan. Toimitukset lujittavat ihmisen suhdetta kolmiyhteiseen Jumalaan sekä vahvistavat uskoa. Jo vuonna 1973 asetettu käsikirjakomitea painotti, että kirkollisten toimitusten avulla yksityinen seurakunnan jäsen voidaan aktivoida ulkopuolisen tarkkailijan osasta osallistujaksi. Nykyisessä jumalanpalveluselämässä nähdään tärkeänä seurakunnan osallistuminen eli partisipaatio. Tähän voidaan liittää ajatus seu-

rakunnasta liturgisena subjektina. (Kirkolliskokouksen vuonna 1988 asettaman käsikirjakomitean mietinnön perustelut, 8–9.)

3.1 Gloria ja Laudamus messun kaavassa

Messun sisäinen dynamiikka rakentuu vuorotteluun: avun pyyntöön Jumalalta ja Hänen ylistämisensä. Messun kaavassa siirrytään Kyrien jälkeen Gloriaan eli Suureen kunniaan ja kiitokseen. Tämä messun kohta tuo joulun aina uudestaan jokaiseen jumalanpalvelukseen. Vapahtajan syntymä on Jumalan vastaus apua pyytävälle kansalleen (Jumalanpalveluksen opas 2009, 7–8.)

Ensimmäinen kristillinen laulu ”Kunnia Jumalalle korkeuksissa ja maan päällä rauha ihmisillä, joita hän rakastaa” (Luuk. 2:14) kiirii ilmoille enkelien kuorolauluna ja julistaa ensimmäisen jouluyön ihmettä (Koivula 2009, 55). Tämä inkarnaation ihme; sana tuli lihaksi, tapahtuu nykyäänkin jokaisessa messussa. Seurakunta yhtyy Gloria-hymniin yhdessä enkeleiden kanssa. Messussa koko maailmankaikkeus ylistää ihmettä, ajan ja paikan rajat katoavat, maa ja taivas yhtyvät. (Vatanen 2003, 114.) Tämä enkelien hymni on antifoni (tavallisesti psalmin yhteydessä oleva lauseke) johdanto-osan suurelle kunnialle (Kotila 2004, 191). Enkelien hymnin alkuperäinen sanamuoto alkoi sanoilla ”Jumalan on kunnia”. Kuitenkin komitea päätti, että tämä Raamatun toteava muoto ei viritä parhaimmalla mahdollisella tavalla seurakuntaa laulamaan kunniaa Jumalalle. Sen vuoksi hymni päätettiin aloittaa kunnia-sanalla jättäen verbi pois. (Sariola 1998, 60.) Kirkkokäsikirjan (2001) mukaan on suotavaa, että kunnian esilaulajana toimii muu kuin liturgi. Seurakunta nousee ylös ylistämään Jumalaa kunnian ja kiitosvirren (Laudamus) ajaksi.

Laudamus (lat.) tarkoittaa suomennettuna ”me kiitämme”. Se on kolmiosainen ylistyshymni, johon sisältyy Jeesuksen koko elämä: syntymä, kärsiminen ja kuolema sekä ylösnousemus ja taivaaseen astuminen. Laudamus-hymnissä on huomattavan paljon vanhaa liturgista perintöä. Siihen kiteytyvät kaikki jumalanpalveluksen ordinarium- eli pysyvät osat: Kyrie, Gloria, Sanctus ja Agnus Dei. Hymniin yhdistyy myös liittymäkohtia Isä meidän -rukouksesta ja ehtoollisrukouksesta. Laudamus-hymnillä on vahva raamatullinen perusta, joka pohjautuu Ilmestyskirjan (Ilm. 19:6-8) kuvaukseen taivaallisen häääjuhlan laulusta. (Käsikirjakomitea 1997, 95.)

Laudamus-hymnissä ylistetään Kaikkivaltiaasta Kuningasta Korkeimman ainoana Poikana. Hän on yksin pyhä, Herra ja korkein. Siinä irrottaudutaan kaikista muista herruuksista ja sitoudutaan Ju-

malaan. Laudamuksen teemat ovat hyvin vastakkaisia sisältäen armahduksen anomista ja palvonnan riemullisuutta. Teemat kietoutuvat sisäkkäin kuin valo ja pimeys. Aivan kuten valitus ja kiitoskin ovat ihmisen elämässä lähellä toisiaan, myös jumalanpalveluksessa Kyrie ja Gloria kuuluvat lähekkäin. (Suokunnas 1986, 606.)

Suokunnas (1986) painottaa, että jo Vanhan testamentin psalmeista alkaen seurakunnan ylistys on vastaus pelastuksen lahjan vastaanottamisesta. Psalmeissa soivat rinnakkain avunpyynnöt ja riemuisa ylistys. Tästä klassinen esimerkki on virsikirjamme virsi 87, jota kutsutaan pääsiäisleiksi. Seurakunta laulaa 9. säkeistössä: ”Halleluja, halleluja, halleluja! Jeesus on nyt voittaja, hänen olkoon kunnia! Kyrieleis!” Joskus on esitetty, että tällaiset vastakkaiset ainekset täytyisi erottaa toisistaan virsissä tai jumalanpalveluksen liturgisessa osassa. Kuitenkin kristillisen jumalanpalveluksen historiallisteologinen perinne korostaa, että ei ole oikein erottaa elementtejä toisistaan. Jokapäiväisen elämän kokemus on huomioitava. Suokunnas toteaa, että vanhat hymnimäiset virret ovat tuoneet haasteita nykyihmiselle ymmärtää niiden sisältöä. Nykyisessä laulumuodossa yksinkertainen säkeistömuotoisuus ja loppusoinnillisuus ovat saaneet vahvan aseman. Hänen mukaansa kirkon hymni- ja virsiperinteen jatkuva opetus olisi seurakunnissa tarpeellista. Alexander Völkerin on todennut Laudamuksesta seuraavaa: ”sellainen hymni on jo sinänsä kokonainen jumalanpalvelus, täydellinen uskontunnustus, suuri eukaristia (kiitos)”. Kuten uskontunnustuskin, Laudamus ilmentää sitä, kuinka usko Jumalaan ei perustu ihmiseen itseän, vaan Jumalan tekoon ja todellisuuteen, joka lahjoitetaan ihmiselle. (Suokunnas 1986, 606–607.)

Laudamus-hymnin uusi ja alkuperäiseen tekstiin pohjautuva nykyinen tekstimuoto löytyy suomennettuna virsikirjan liiteosasta. Vatanen ja Kotila kiteyttävät Laudamus-hymnin teologisen kolmiosaisen sisällön seuraavasti (Vatanen 2003, 115; Kotila 2004, 119):

Laudamuksen ensimmäinen osa viittaa Jumalan kunniaan, jonka ansioista Jumalalle kuuluu kaikki kunnia, kiitos ja ylistys:

Me kiitämme, me kunnioitamme
me palvomme ja ylistämme sinua. (kertosäe)

Me tuomme sinulle kiitoksen
suuren kunniasi tähden,
Herra Jumala, taivaallinen kuningas,
Jumala, Isä, Kaikkivaltias!
(kertosäe)

Toisessa osassa on kysymys Kristus-litaniasta, joka on avunhuutoa Jumalan Karitsalle. Jakso ilmentää Isän ja Pojan suhdetta sekä Pojan pelastustyötä:

Herra, Jumalan ainoa Poika, Jeesus Kristus.
Herra, Jumala, Jumalan Karitsa, Isän Poika,
joka kannat maailman synnin,
armahda meitä,
joka kannat maailman synnin,
ota vastaan rukouksemme,
joka istut Isän oikealla puolella,
armahda meitä.
(kertosäe)

Kolmas osa muodostuu Kristus-hymnistä, jolle on ominaista ”sinä yksin” -ilmaisuu. Se ilmentää Poikaa Isän vertaisena. Osa päättyy trinitaariseen aameneen, doksologiaan eli ylistykseen Isälle, Pojalle ja Pyhälle Hengelle.

Sinä yksin olet pyhä,
sinä yksin olet Herra,
sinä yksin olet korkein
Jeesus Kristus,
Pyhän Hengen kanssa
Isän Jumalan kunnia.
(S) Amen.

Laudamus-hymni voidaan toteuttaa uuden sanamuodon mukaisesti siten, että seurakunta aloittaa hymnin kertosäkeellä ja laulaa sen myös tekstikokonaisuuksien väliin. Tekstikokonaisuudet kantiloil esilaulaja, esilaulajaryhmä tai kuoro. (Sariola 1998, 62). Tätä kutsutaan responsoriseksi toteutustavaksi (Kotila 2004, 192).

Vaikka Laudamus on perinteisesti ordinariumteksti, sen paikalla käytetään usein vaihtoehtoista kiitosvirttä. Gloria muodostaakin muista ordinarium-lauluista eli messun pysyvistä osista (Herra, armahda, Kunnia, Uskontunnustus, Pyhä ja Jumalan Karitsa) poikkeuksen. Jumalanpalvelusuu-
distuksen myötä kokeiltiin laajemmin ordinarium-laulujen korvaamista virsillä, mutta lopullisessa päätöksessä idea hylättiin, koska tärkeänä nähtiin uskollisuus alkuperäistekstien sisällölle. (Vaapaavuori 2003, 63.) Toisaalta evankelis-luterilaisessa kirkossa on roomalaiskatolilaisen kirkon tradition tavoin mahdollisuus käyttää jumalanpalveluksen ordinarium-osissa sävellettyjä messun osia tietyin edellytyksin. Jumalanpalvelukseen osallistuva kuoro voi laulaa sävelletyn messun Gloria-osan seurakuntalaisten seurattessa laulun tekstiä virsikirjan liiteosasta tai käsiohjelmasta.

Tällöin käsiohjelmassa tulisi olla sekä alkuperäisteksti että suomennettu teksti. (Valtasaari 2003, 364.)

3.2 Kirkkovuoden vaikutus kiitosvirsikäytäntöön

Uusi kirkkovuosi alkaa ensimmäisestä adventista. Käytäntö on vakiintunut läntisessä kristikunnassa jo keskiajan loppupuolella, ja se on näkyvässä ensimmäisessä messukirjassamme vuoden 1488 Missae Aboense -kirjassa. Adventtijaksolle sijoittuu adventtipaasto eli pieni paasto, joka alkaa ensimmäisen adventtisunnuntain jälkeisenä maanantaina ja päättyy jouluaattoon. Pieni paasto erotetaan pääsiäisen suuresta paastosta. (Kirkkokäsikirja 2001.) Ensimmäisenä adventtisunnuntaina kiitosvirreksi sopii hyvin Laudamus (Vahtola, 2003, 182). Siirryttäessä pieneen paastoon messukaavasta jäävät pois suuren paaston ajan tavoin kunnia ja kiitosvirsi sekä päätösosan ylistys. Tällöin jumalanpalveluselämässä hiljennytään katumuksen, parannuksen ja odotuksen äärelle. (Lempiäinen, 2008, 59.) Jouluyön ja pääsiäisyön messut ovat ainoat kirkkovuoden juhlanjumalanpalvelukset, joihin Kirkkokäsikirja (2001) esittää suoran ohjeistuksen kiitosvirrestä. Tällöin kiitosvirtenä lauletaan VKL 727 tai Laudamus. Laudamus on perinteisesti juhlapyhien kiitosvirsi.

Kirkkovuosi antaa kehykset jumalanpalveluselämälle. Joka sunnuntain jumalanpalvelukselle on oma erityisaiheensa. Teema kuvastuu päivän teksteissä, saarnassa, rukouksissa sekä virsissä ja musiikissa. Jumalanpalveluksen vaihtuvat proprium-osat tuovat rikkautta ja vaihtelua. Jumalanpalveluksen oppaan mukaan pysyvät ordinarium-osat luovat puolestaan jatkuvuutta ja turvallisuutta (Jumalanpalveluksen opas 2009, 39.) Ordinarium-osien kautta välittyy kokonaisvaltaisesti kristinuskon sanoma, koko pelastushistoria (Lempiäinen 2008, 52–53). Kirkkovuoteen sisältyy kolme juhlajaksoa: joulun, pääsiäisen ja helluntain. Jokasunnuntainen jumalanpalveluksessa juuri kiinteiden osien myötä kaikki kirkkovuoden juhlat ovat läsnä, esimerkiksi joulun jumalanpalvelukseen yhdistyvät pääsiäinen ja hellunta ja pääsiäisenä kaikki muut juhlat. (Lempiäinen 2008, 53.)

3.3 Glorian ja Laudamuksen kehitysvaiheita

Läntisessä kristikunnassa enkelten hymni ei tarkoita pelkästään Luukkaan evankeliumiin pohjautuvaa johdantoantifonia, vaan siihen yhdistyy kiinteästi Laudamus-hymni (Äikää 1995, 114). Vatanen (2003, 115) toteaaakin, että Laudamus on osa Glorian historiaa ja kehitystä ja tästä syystä

niitä on tarkasteltava yhdessä. Raamatullisessa muodossaan Gloria tunnetaan sekä itäisessä että läntisessä kristikunnassa suurena doksologiana (Gloria Maior), joka erottuu näin pienestä kunniaista (Gloria minor eli Gloria Patris): ”Kunnia Isälle ja Pojalle ja Pyhälle Hengelle, niin kuin alussa ollut on, nyt on ja aina, iankaikkisesta iankaikkiseen. Aamen” (Äikää 1995, 13).

Tuntemattoman runoilijan laulu ”Laudamus te, Benedictimus te, adoramus te, glorifidamus te...” yhdistettiin enkelten lauluun jo vanhan kirkon aikaan 300-luvulla (Suokunnas 1986, 606). Teksti kuuluu Raamatun ulkopuoliseen hymnirunouteen (psalmi idiotici). Tähän liittyvä runouden osa alkoi sanalla Laudamus. Myöhemmin koko hymniä alettiin kutsua Laudamukseksi. Vatasen mukaan Laudamus-hymnin runoili alkuaan itäisen kristikunnan runoilija ja se on varhaiskirkollista alkuperää. (Vatanen 2003, 115.) Äikää puolestaan arvioi, että Gloria Maiorin juuret ulottuvat apostoliselle ajalle ja se on ollut käytössä viimeistään kolmannella vuosisadalla, mahdollisesti jo aikaisemmin. Gloria muotoutui rakenteeltaan vapaamittaiseksi ja itsenäiseksi melodiaksi, akklaamaationomaiseksi (seurakunnan lausahdus tai huudahdus liturgiassa) hymniluontoiseksi ylistyslauluksi. Ylistyslaulun oli nimeltään hymnus angelicus, jota myöhemmin kutsuttiin Laudamukseksi. (Äikää 1995, 13–17.) Tutkijoiden käsitys on, että Hilarius Poitiersilainen on tuonut hymnin länteen idästä palatessaan maanpakomatkalta ja kääntänyt sen latinaksi. Hymniä laulettiin idässä Kristus-juhlien ja sunnuntaipäivien aamupalveluksissa. Hymni on vieläkin osa ortodoksisen kirkon aamupalvelusta. (Kotila 2004, 191.)

Keskiajalla jumalanpalvelusta tarkasteltiin teologisesti erityisesti kahdesta näkökulmasta. Messu käsitettiin sekä Jeesuksen elämän että sielun matkan vertauskuvallisena tapahtumana. Jumalanpalveluksen liturgian yksityiskohdat pyrittiin symbolistamaan erilaisin selityksin. Introitus ja Kyrie ilmensivät Vanhan testamentin isien huutoa, Gloria in excelsis puolestaan Kristuksen syntymää. (Kotila 2004, 110.)

Läntisessä kristikunnassa hymnillä ei ollut aluksi vakiintunutta asemaa messussa. Äikään mukaan hymniä käytettiin alkujaan kiitos- ja juhladoksologiana. Sen käyttö messussa vakiintui noin 400–600 luvulla. Tuolloin Gloria otettiin roomalaisessa messuissa käyttöön Paavi Symmakhuksen aikana sunnuntaisin ja marttyyrien juhlapäivänä. Mahdollisesti hymniä on kuitenkin voitu laulaa jo aikaisemmin jouluyön messussa. Vaikka Gloria kuului ordinarium-osiin, sen käyttöä rajoitettiin, koska juhlaluonteisena ylistyshymninä se ei soveltunut kaikkiin sunnuntaipäiviin. (Äikää 1995, 13–17.) Vatanen kertoo, että piispa aloitti Glorian, johon seurakunta yhtyi. Melko pian Glorian

kuten myös muiden ordinarium-osien musiikillinen toteutus siirtyi liturgiselle kuorolle (Vatanen 2003, 115).

Uskonpuhdistuksen aikana virsien käyttö messussa lisääntyi. Vatanen (2003, 115) kertoo uskonpuhdistaja Martti Lutherin mieltyneen aikoinaan ordinarium-laulujen korvaamiseen virtenä. Luther laati kaksi jumalanpalveluskirjaa: Formula missaen (1523) ja Deutche Messe (1526). Formula Missaen kieli oli latina ja sen tarkoituksena oli vaalia rikasta messuperinnettä varakkaissa kaupunkiseurakunnissa. Deutche Messe oli luonteeltaan pelkistetty saksankielinen messu, jonka pysyvät ordinarium-osat Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus ja Agnus Dei korvattiin seurakuntavirtenä. (Haapasalo 2004, 120.) Reformaation myötä luterilaisessa perinteessä siirryttiin mitallisen Gloria-virren käyttöön, jolloin virsi korvasi Gloria- ja Laudamus-tekstit. Tähän näkökulmaan liittyi myös opetuksellinen ulottuvuus. Luther ymmärsi, että kansankielinen virsilaulu on opetuksen väline. Latinankielisen virsilaulun vaihtuessa kansankieliseen veisuuseen kansa ymmärsi paremmin messun tapahtumakulun ja virsien sanoman. Gloria ja siihen liittyvä kolminaisuusvirsi opettivat kristillisen uskon keskeisiä osa-alueita. (Vapaavuori 2003, 63, 211.) Tällainen Gloria- ja Laudamus-tekstin korvannut virsi oli ”Allein Gott in der Hohn sei Ehr”. Se on nykyisen virsikirjamme virsi 128 ”Ainoan Herran Jumalan”. Tämä keskiajalta peräisin oleva virsi saavutti aikoinaan nopeasti koko luterilaisen kirkon. (Vatanen 2003, 114–115.) Vuoden 1614 kirkkokäsikirjassa Laudamuksen tilalle oli ehdotettu edellä mainittua virttä ”Ainoall Jumalall corkeudes”. Virsi korvasi mahdollisesti myös seurakunnan ”Ja Maasa rauha” –vastauksen. (Pajamo & Tuppurainen 2004, 59–60.) Agri-colan messussa (1549) Laudamus-hymni: ”Me kijtem sinua, me hyvästi siugnama sinua” laulettiin vanhan kirkon tradition tavoin Glorian jälkeen. Suuri doksologia toteutui samalla tavoin myös Juustenin messussa 1575 sekä vuosien 1614 ja 1694 käsikirjoissa. (Suokunnas 1986, 606.)

4 Kiitosvirren valitsemiskäytännöstä messussa

Vapaavuori toteaa, että Laudamus-hymnin on koettu olevan tekstiltään ja mitaltaan seurakunnan laulettavaksi liian pitkä ja vaikea. Lisäksi sopivan sävelmän löytäminen hymniin on ollut haastavaa. Tämän vuoksi hymni korvataankin usein kolminaisuusvirrellä. Käsikirja ja virsikirja tarjoavat vaihtoehtoisia kiitosvirsiä Pyhälle Kolminaisuudelle. (Vapaavuori 2003, 63, 211.) Kiitosvirttä valitessa Gloria ja Laudamus muodostavat messun suuren doksologian (Jumalan kunnian ylistys). Kiitosvirressä Pyhää Kolminaisuutta ylistetään seuraavasti: Isää ylistetään Luojana, Poikaa Luonastajana ja Pyhää Henkeä uskon uudistajana ja vahvistajana. Koivula toteaa, että liian usein kanttorit ja papit valitsevat kiitosvirren, jossa nopeasti ja pinnallisesti mainitaan Pyhän Kolminaisuuden ylistys. Koivula selventää, että psalmeihin liittyvässä Pienessä kunniasa (Kunnia Isälle ja Pojalle ja Pyhälle Hengelle) tulee esiin ”kuittauksen omaisesti” Pyhän Kolminaisuuden ylistys. Hänen näkemyksensä mukaan kiitosvirreksi tulee valita vain kirkkokäsikirjan ohjeistuksen mukaisia kolminaisuusvirsiä. (Koivula 2009, 55, 91.)

Virsi- ja virsikirjan kolminaisuusvirret ovat lähes poikkeuksetta vanhaa ja ulkomaista alkuperää. Ainut suomalaista alkuperää oleva virsi 131 on suomalaisen Jaakko Finnon runoilema. Virsikirjassa on kymmenen kolminaisuusvirttä, mutta kaikki niistä eivät kuitenkaan sovellu kirkkokäsikirjan mukaan messun kiitosvirreksi. Tällaisia ovat esimerkiksi virret 127 ”Luoja kolmiyhteinen” ja 134 ”Pyhä, pyhä, pyhä”. Virsikirjan liiteosasta (VKL) löytyy uusia vaihtoehtoisia kiitosvirsiä Pyhälle Kolminaisuudelle. Kirkkokäsikirjan ohjeistuksen mukaan kiitosvirtenä voidaan käyttää seuraavia Pyhälle Kolminaisuudelle omistettuja virsiä:

- 126 ”Me kiitämme sinua”
- 128: 2-4 ”Ainoan Herran Jumalan”
- 129 ”Jumala kolmiyhteinen”
- 130 ”Jumala, Isä taivaassa”
- 131 ”Oi, isä kaikkivaltias”
- 132 ”Oi rakas, Isä, luojamme”
- 133 ”Halleluja! Nyt ylistys”
- 135 ”Jumala, loi auringon, kuun”
- 277: 5 ”Oi Kristus, taivaan kuningas”
- 328 ”Nyt, kiitos Jumalan”
- 334: 1, 5-8 ”Armon lapset riemuitkaa”
- 726 ”Sinua me kiitämme”
- 727 ”Me ylistämme Jumalaa”
- 728 ”Sinulle kiitos”
- 729 ”Isä, kaikkivaltias”
- 730 ”Me ylistämme sinua, Isä Jumala”

Jumalanpalveluksen kaavassa jokaisella virrellä on oma luonteensa ja funktionsa. Virret kuuluvat oleellisena osana jumalanpalveluksen liturgiaan, ja jokainen virsi omalla paikallaan yhdistyy edeltäviin ja seuraaviin messun osiin. Se antaa myös oman sen hetkisen merkityksen jumalanpalveluksen sisällölle ja etenemiselle. (Suokunnas 1998, 423.)

Vatasesen mukaan kiitosvirsi Pyhälle Kolminaisuudelle on yksi ehtoollisjumalanpalveluksen päävirsistä. Vatasesen tavoin myös Koivula (2009) korostaa, että useat psalmivirsien ylistysluonteiset päätössäkeistöt sopivat psalmin päätökseen, sillä Laudamukseksi ne ovat sisällöltään liian niukoja. (Vatasesen 2003, 116, 209, 211.) Suokunnassa näkemyksessä tulee puolestaan esille, että kiitosvirreksi voidaan valita virsikirjan eri osastoista kolminaisuussäkeistöjä. Ne ovat myös käytössä seurakunnissa. (Suokunnas 1986, 607.) Otan esimerkiksi virren 50 kuudennen säkeistön, joka on yksi Kirkkokäsikirjan ehdottamista Pieni kunnia –säkeistöistä:

”Ylistys korkein Isälle ja ainoalle Pojalle,
Hengelle armon, totuuden nyt soikoon kautta aikojen!”

Suuressa kunniaassa puolestaan puhjetaan kiitokseen, ylistykseen ja palvontaan. Kirkkokäsikirja ohjeistaa laulamaan lähes poikkeuksetta koko virren kiitosvirreksi. Ainoa yksisäkeistöinen kirkkokäsikirjan suosituksen mukainen kiitosvirsi on virren 277 viides säkeistö:

”Niin soikoon sulle iäti, oi Jeesus, ylistyksen!
Sä niitä aina armahdat, puoleesi, jotka huutavat.
Ylistys aina Isälle ja Hengelle myös Pyhälle,
Jumala kolmiyhäinen ylistys olkoon iäinen!”

Virrellä 126 on erityisasema muihin kolminaisuusvirsiin verrattuna. Virsi on kolmiosainen ylistyshymni, jonka ensimmäinen jakso on osoitettu Isälle ja toinen ja kolmas jakso Jumalan Pojalle Kristukselle. Hymnissä ilmaistaan Pyhälle Kolminaisuudelle osoitettua puhuttelua verbein ”kiitämme, rukoilemme, ylistämme ja kunnioitamme.” Hymniin sisältyy myös rukousjakso, ”armahda meitä”. Hymni päättyy Pyhän Kolminaisuuden ylistämiseen. (Väinölä 2008, 137.) Perhemessun kaavassa kiitosvirreksi ehdotetaan erityisesti virttä 135 ”Jumala loi” tai perhemessun Laudamusvirttä 729 ”Isä, kaikkivaltias”.

5 Tutkimustehtävä ja aineiston keruu

Tutkimuksen empiirisessä osiossa tutkin kiitosvirsikäytäntöä Oulun seurakuntien pääkirkkojen, Kiimingin seurakunnan ja Espoon tuomikirkon pääjumalanpalveluksissa. Tutkimustehtävänä on ensisijaisesti selvittää, kuinka yhteneväinen kiitosvirsikäytäntö on kirkkokäsikirjan ohjeistuksen kanssa. Alkuperäinen tutkimussuunnitelmani oli, että aineistoon kuuluisivat Oulun seurakuntien pääkirkot (Karjasilta, Oulujoki, Tuira ja tuomiokirkko) sekä Espoon seurakuntien pääkirkot (Espoonlahti, Leppävaara, Olari, Tapiola, tuomiokirkko). Saatuaani tutkimusaineiston kaikista Oulun pääkirkoista ja ainoastaan Espoon tuomiokirkkoseurakunnasta, päädyin laajentamaan aineistoa hieman lisää ja otin mukaan Kiimingin seurakunnassa laulettu kiitosvirret.

Aineiston keruu tapahtui yhteistyössä seurakuntien työntekijöiden kanssa. Opinnäytetyön empiirinen osio on tehty kvantitatiivisen tutkimusmenetelmän periaatteella. Seurakuntien jumalanpalvelusvirsiä kirjaamiskäytäntö vaihtelee. Jumalanpalveluksessa käytetyt virret on kirjattu joko kirkon päiväkirjaan tai hallintajärjestelmään. Erityisen luotettavia aineistolähteitä olivat seurakunnat, joissa jumalanpalvelusvirret on kirjattu tarkasti sakastin päiväkirjaan. Niissä seurakunnissa, joissa virret kirjattiin puolestaan hallintajärjestelmään, ilmeni tiedollisia puutteita. Tämän vuoksi jouduin käyttämään joidenkin virsiä selvittämiseen runsaasti aikaa.

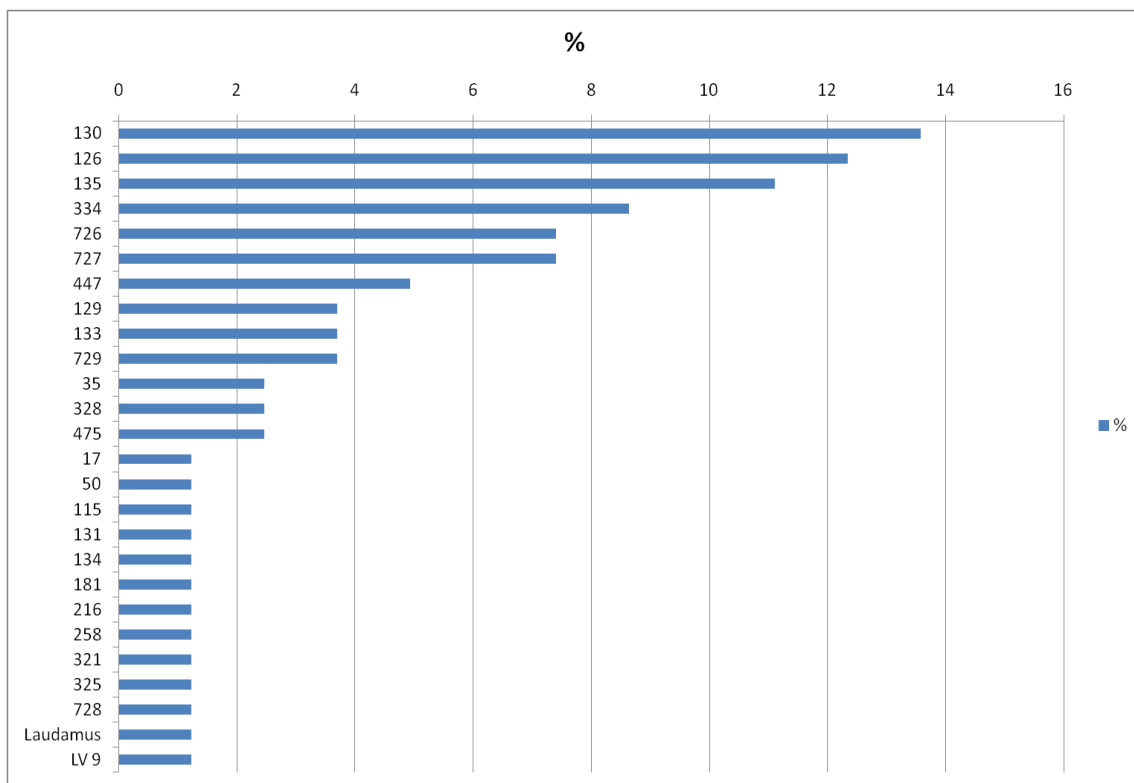
Opinnäytetyön kiitosvirsimateriaali on koottu kokonaisuudessaan liitteisiin. Taulukosta käyvät ilmi sunnuntaikohtaisesti laulettu kiitosvirret eri seurakunnissa kirkkovuoden alkujaksolla, ensimmäisestä adventtisunnuntaista laskiaissunnuntaihin. Aineisto on käsitelty Microsoft Office Excel- taulukkolaskentaohjelmalla. Tutkimusaineisto on havainnollistettu erilaisin kuvioin sekä yleisellä tasolla että seurakuntakohtaisesti.

6 Tutkimustulokset

Selvitän ensisijaisesti, kuinka pääjumalanpalvelusten kiitosvirsikäytäntö noudattaa kirkkokäsikirjan kiitosvirsisuosituksia ja millaisena kiitosvirsikäytäntö toteutuu. Tutkimuksen ajanjaksolle 28.11.2010–6.3.2011 sijoittuu vietettäväksi 19 pääjumalanpalvelusta. Kaikissa kuudessa seurakunnassa on vietetty lähes poikkeuksetta messua. Ajanjaksolle sijoittuu ainoastaan yhdeksän sanajumalanpalvelusta. Tarkastelen aluksi kiitosvirsikäytännön toteutumista messuissa, koska varsinaisessa sanajumalanpalveluksessa ei ole kohtaa ”Kunnia ja kiitosvirsi Pyhälle Kolminaisuudelle.”

6.1 Kiitosvirsikäytäntö kirkkokäsikirjan ohjeistuksen valossa

Tutkimuksen ajanjaksolla on kiitosvirtenä käytetty yhteensä 26:ta eri virttä Laudamus-hymnin sijasta. Kuvio 1 osoittaa käytössä olleet kiitosvirret.

Kuvio 1. Kiitosvirsiensä käyttäjakauma tutkimuksen ajanjaksolla messuissa

Kolme suosituinta kiitosvirttä Pyhälle Kolminaisuudelle ovat virret 130 ”Jumala Isä taivaassa” (ruotsalainen 1540-luvulta), 126 ”Me kiitämme sinua” (latinalainen 300-luvulta) ja 135 ”Jumala loi

auringon, kuun” (norjalainen vuodelta 1974). Erinomainen esimerkki kyseisten virsien suosiosta on sunnuntai 16.1., kuten alla olevasta taulukosta voidaan havaita.

Taulukko 1. Kiitosvirret, 2. sunnuntai loppiaisesta

	Karjasilta	Oulujoki	Tuira	Oulun tmk	Kiiminki	Espoon tmk
2.sunnuntai loppiaisesta 16.1.2011	126	135	135	130	130	126

Neljänneksi suosituin kiitosvirsi on 334 ”Armon lapset riemuitkaa” (suomalainen 1790-luvulta). Tutkimukseni ajanjaksolla virttä on laulettu kolmena sunnuntaina samanaikaisesti kahdessa seurakunnassa (liite 1). Virsikirjan liiteosan (VKL) suosituimmat kiitosvirret olivat 727 ja 726. Yhdessä perhemessussa on ollut käytössä Lasten virsikirja (LV), josta kiitosvirtenä on laulettu laulu numero 9 ”Lasten jouluvirsi”. Se vastaa virsikirjan virttä 32 ”Me lapset pienet riennämme”.

Taulukko 2 selventää sitä, kuinka kirkkokäsikirjan suosittemat kiitosvirret Pyhälle Kolminaisuudelle ovat toteutuneet käytännössä. Taulukon keskisarakeeseen on kirjattu huomiot, mikäli kiitosvirren ohjeistuksen ja käytännön välillä on eroavaisuuksia. Käsittelen tuonnempana ne kiitosvirret, jotka puolestaan eivät ole mukana kirkkokäsikirjan ohjeistuksessa. Pääsääntöisesti voidaan todeta, että kiitosvirsi käytäntö etenkin kirkkokäsikirjan ehdottamien kolminaisuusvirsien kohdalla on melko hyvin sopusoinnussa ohjeistuksen kanssa. Joitakin huomioita voidaan taulukon pohjalta kuitenkin tehdä. Kirkkokäsikirjan ohjeistuksesta poiketen joitakin kiitosvirsiä on lyhennetty jättämällä pois säkeistöjä, vaikka usein suositellaan käyttämään koko virttä. Tällaisia virsiä ovat 129 ”Jumala kolmiyhäinen”, 131 ”Oi isä kaikkivaltias”, 328 ”Nyt kiitos Jumalan” ja 334 ”Armon lapset riemuitkaa”. Pyhälle Kolminaisuudelle omistettuja kiitosvirsiä 128: 2-4, 132, 277:5, ja 730 (VKL) ei ole käytetty pääjumalanpalveluksissa lainkaan tutkimukseni ajanjaksolla. Laudamus-hymni on laulettu ainoastaan kerran.

Taulukko 2. Kirkkokäsikirjan suosittelien kiitosvirsiä toteutuminen käytännössä

Kirkkokäsikirjan kiitosvirsisuosituks	Käsikirjan ohjeistuksesta poikkeava käytäntö seurakunnissa	Kiitosvirren käyttökerta, lkm
126	-	10
128: 2-4	ei laulettu	0
129 kokonaan	laulettu: 1-4 tai 2-4. 5. säkeistö jätetty pois	3
130	-	11
131 kokonaan	laulettu: 1, 4 2. ja 3. säkeistö jätetty pois	1
132	ei laulettu	0
133	-	3
135	-	9
277: 5	ei laulettu	0
328 kokonaan	laulettu: 1, 4 2. ja 3. säkeistö jätetty pois	2
334: 1, 5-8	laulettu: 5-8 tai 6-8, 1. säkeistö jätetty pois	7
726	-	6
727	-	6
728	-	1
729	-	3
730	-	0
Laudamus	-	1

Alla oleva asetelma osoittaa ne kiitosvirtenä käytetyt virret, jotka eivät ole mukana kirkkokäsikirjan ohjeistuksessa:

17 "Ilon päivä verraton"
 35: 1, 4 "Joulu riemukas, juhla autuas"
 50: 1, 6 "Jumalaa kiittää sieluni"
 115: 8 "Nyt Isälle ja Pojalle ja Hengelle myös Pyhälle"
 134: 1, 4 "Pyhä, pyhä, pyhä! Suuri Jumalamme"
 181: 1, 5 "Jumala täysi turva on"
 216: 4 "Pyhä Kolmiyhteys, sinulle nyt ylistys"
 258: 5, 6 "Kiitetty olkoon Jumala"
 321: 1-2 "Sinua, Jumala, kansasi tunnustaa"
 325: 1, 4 "Tulkaa ja riemuitkaa, Herralle veisatkaa"
 447: 4 "Jumalalle kunnia, Jumalalle yksin"
 475: 4 "Ylistys olkoon Isälle"
 LV 9:1-2, 6 "Me lapset pienet riennämme"

Näitä kiitosvirsiä on käyttöjakauman mukaan käytetty pääsääntöisesti vain yhden kerran. Seurakunnissa on osittain tapana käyttää 1-2-säkeistöisiä virsiä kiitosvirsinä. Osa aineiston kiitosvirsis-

tä on kirkkokäsikirjan ehdotuksen mukaisia Pikku kunnia -säkeistöjä, jotka kuuluvat psalmin yhteyteen, kuten virret 258: 6 ja 475: 4.

6.2 Kirkkovuoden tai sunnuntaipäivän kirkollisen aiheen vaikutus kiitosvirren valinnassa

Kirkkokäsikirja ehdottaa jouluyönä vietettäväksi messua, jolloin kiitosvirsisuosituksena on Laudamus-hymni tai VKL 727 ”Me ylistämme Jumalaa”. Jouluyönä kaikissa muissa kirkoissa on pidetty messu paitsi Oulun tuomiokirkossa. Laudamus-hymniä ei ole käytetty jouluyönä lainkaan, mutta virsi 727 on ollut käytössä. Kirkkokäsikirjan ohjeistuksessa mainitaan, että jouluaamuna voidaan viettää joko messua tai sanajumalanpalvelusta. Ainoastaan Oulun tuomiokirkossa on silloin vietetty messua ja kiitosvirsi on kohdistunut jouluvirren 17. Kolmessa seurakunnassa on tapaninpäivän messussa ollut kiitosvirtenä kyseiselle päivälle ehdotettu päivän virsi 447: 1,4 ”Kristus, valo maailman”. Laudamus-hymniä ei ole laulettu kirkkovuoden joulun ajanjaksolla lainkaan (taulukko 3).

Taulukko 3. Joulunajan kiitosvirret

		Karjasilta	Oulujoki	Tuira	Oulun tmk	Kiiminki	Espoon tmk
Jouluyö	24.12.2010	727	35: 1,4	727	sjp	727	35: 1,4
Joulupäivä	25.12.2010	sjp	sjp	sjp	17	sjp	sjp
Tapaninpäivä	26.12.2011	727	447: 1,4	133	126	447: 4	447: 4

6.3 Tutkimuksen ajanjaksolla vietetyt sanajumalanpalvelukset

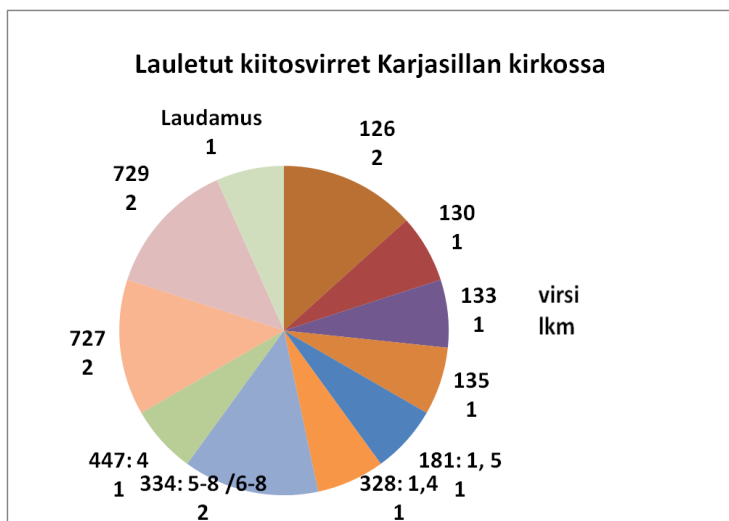
Sunnuntain pääjumalanpalvelus voidaan viettää messun sijasta myös sanajumalanpalveluksena. Käytettäessä sanajumalanpalveluksen omaa kaavaa, kiitosvirttä Pyhälle Kolminaisuudelle ei lauleta. Mahdollista on käyttää myös messun tai perhemessun kaavaa, jolloin ehtoollisosa jätetään pois. Tällöin johdanto-osaan sisältyy Kunnia ja kiitosvirsi Pyhälle Kolminaisuudelle. Kirkkokäsikirjan mukaan messun rakenne on lähtökohtana muiden jumalanpalvelusten kaavoissa. Messun ohjeita ja aineistoja voidaan siis soveltaa muihin jumalanpalveluksiin sopiviksi. (Kirkkokäsikirja 2001, 10–11.) Tutkimukseni ajanjaksolla on vietetty yhdeksän sanajumalanpalvelusta. Olen taulukoinut synnintunnustuksen jälkeen laulettu virret (liite 2), sillä messun kaavassa kiitosvirsi on

myös synnintunnustuksen ja Kyrien jälkeen. Uudenvuodenpäivänä Oulujoen kirkossa on laulettu kiitosvirsi 130, mutta muissa sanajumalanpalveluksissa ei kiitosvirttä Pyhälle Kolminaisuudelle ole ollut. Vietettäessä messua viikkomessun kaavalla kiitosvirttä ei myöskään lauleta. Tällainen tilanne on ollut Kiimingissä uudenvuodenpäivänä vietetyssä iltakirkossa.

6.4 Kiitosvirsi käytäntö seurakunta kohtaisesti

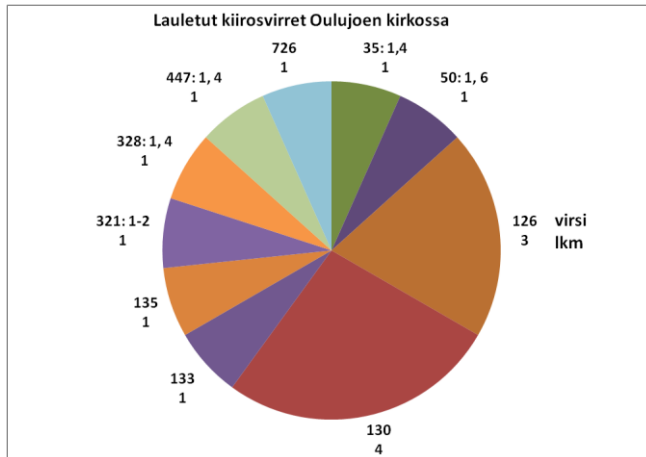
Seuraavaksi käsittelemme seurakunta kohtaisesti kiitosvirsi käytäntöä. Tutkimuksen ajanjaksolla ilmenee joitakin eroavaisuuksia seurakuntien välillä.

Karjasillan kirkko

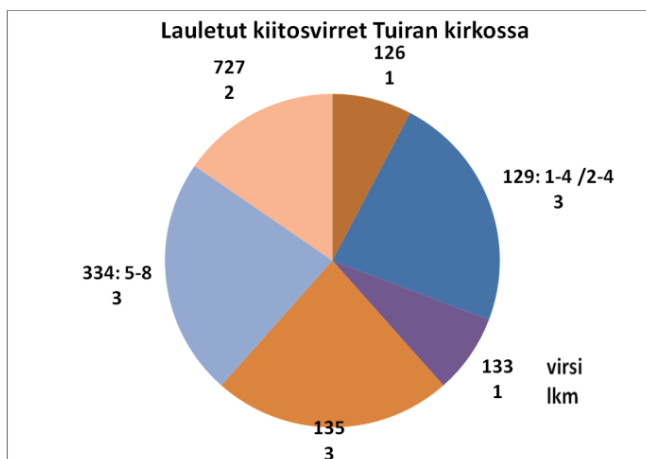
Karjasillan kirkossa on käytetty runsaimmin kiitosvirsi vaihtoehtoja. Siellä on myös tutkimuksen ajanjaksolla ollut käytössä Laudamus-hymni. Yhdestätoista virrestä kahdeksan on kiitosvirsi suositusten mukaisia. Virsi 181: 1,5 on laulettu kuudentena sunnuntaina loppiaisesta (liite 1). Se on valittu kyseisen sunnuntaipäivän aiheen "Uskon kestävyys ahdingoissa" mukaisesti, sillä se kuuluu graduaalivirsien tavoin osastoon "Kristuksen seurakunta".

Oulujoen kirkko

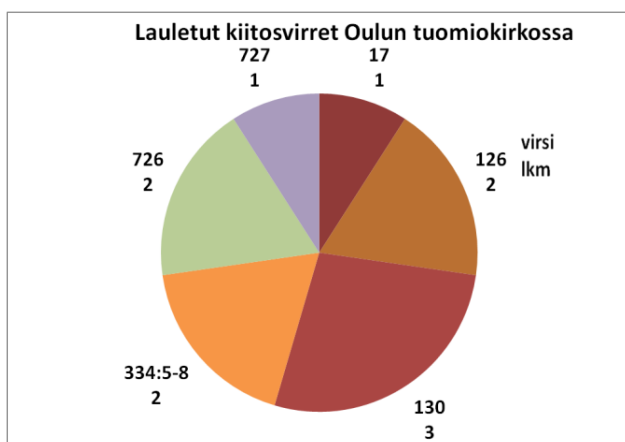
Oulujoen kirkossa käytössä on ollut kymmenen virttä, joista kuusi on mukana kirkkokäsikirjan suositteluissa kiitosvirrissä. Kirkkovuoden perusteella on valittu virret 35: 1,4 ja 50: 1,6. Jälkimmäinen kiitosvirsi on psalmin yhteyteen sopiva Pikku kunnia -säkeistö. Oulujoen kirkossa ei ole laulettu neljän suosituimman virren joukkoon kuuluvaa kiitosvirttä 334. Poikkeava ja mielenkiintoinen kiitosvirsi on ollut virsi 321: 1-2.

Tuiran kirkko

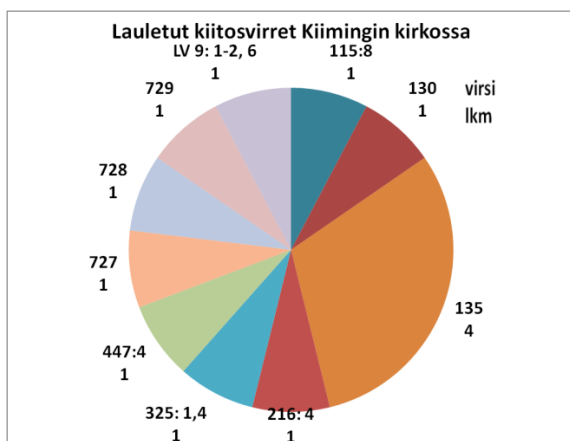
Tuiran kirkossa on ollut kiitosvirtenä käytössä kuusi virttä, ja jokainen niistä on mukana kirkkokäsikirjan Pyhän Kolminaisuuden kiitosvirsisuosituksissa. Virttä 129 ”Jumala kolmiyhteinen” on laulettu vain Tuiran kirkossa, jossa se on laulettu kolmena peräkkäisenä sunnuntaina (liite 1).

Oulun tuomiokirkko

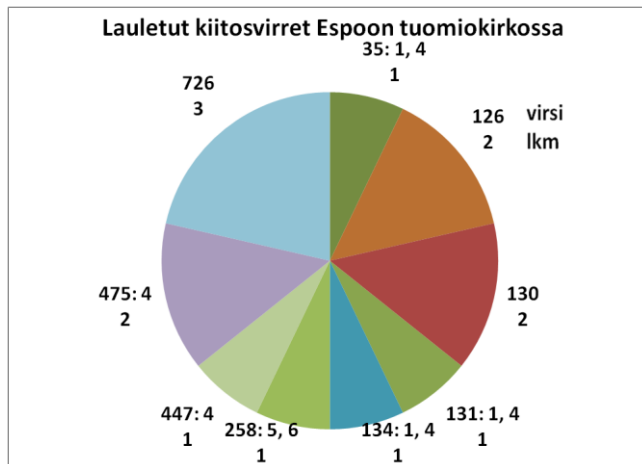
Oulun tuomiokirkossa on ollut käytössä kuusi eri kiitosvirttä, joista viisi on kirkkokäsikirjan suosituksen mukaisia virsiä. Virsi 17 on valittu kirkkovuoden ajankohdan mukaisesti. Oulun tuomiokirkossa ei ole laulettu tutkimuksen ajanjaksolla ollenkaan kolmen suosituimman virren joukkoon kuuluvaa virttä 135.

Kiimingin kirkko

Kiimingin seurakunnassa suosituin kiitosvirsi on 135. Kiimingissä on myös käytetty Espoon tuomiokirkon tavoin 1–2-säkeistöisiä virsiä. Kymmenestä käytetystä kiitosvirrestä viisi on kirkkokäsikirjan suositusten mukaisia. Virret 115: 8 ja 216: 4 sopivat paremmin psalmin pikku kunnia -säkeistöiksi kuin kiitosvirreksi Pyhälle Kolminaisuudelle. Huomion arvoista on, että Kiimingissä on laulettu monipuolisimmin virsikirjan liiteosaston vaihtoehtoisia kiitosvirsiä. Kiimingissä on perhe-messussa käytetty Lasten Virttä 9: 1–2, 6.

Espoon tuomiokirkko

Yhdeksästä virrestä vain neljä virttä on mukana kirkkokäsikirjan kiitosvirsiöihjeistuksessa. Virsien säkeistöjä 131, 134, 258, 475 on käytetty kiitosvirtenä ainoastaan Espoon tuomiokirkossa. Espoon tuomiokirkossa valitaan kiitosvirreksi eniten 1–2-säkeistöisiä virsiä suhteessa muihin seurakuntiin.

7 Tulosten tarkastelu

Tutkimustulokset osoittavat, että Oulun pääkirkoissa kiitosvirsiikäntäntö Pyhälle Kolminaisuudelle on hyvin sopusoinnussa kirkkokäsikirjan ohjeistuksen kanssa. Myös seurakuntien välisiä eroavaisuuksia kiitosvirsiensä käytöstä löytyy vertailtaessa esimerkiksi Oulun ja Espoon tuomiokirkkojen kiitosvirsiä. Espoon tuomiokirkossa ovat olleet eniten käytössä kiitosvirret, jotka eivät ole kirkkokäsikirjan ohjeistuksen mukaisia. Siksi olisikin ollut mielenkiintoista, jos olisin saanut tutkimusaineistooni Espoon seurakuntien pääkirkkojen kiitosvirret. On hyvin mahdollista, että kolminaisuusvirsiensä käyttö ei välttämättä toteudu näin selkeästi kaikkialla Suomen seurakunnissa. Tämän suuntaisen havainnon on tehnyt virsiaineistonsa pohjalta myös kirkkomusiikin lehtori Ari Rautakoski tutkiessaan parhaillaan teologian pro gradu-tutkielmassaan seurakuntien alkuvirsi- ja päivän virsi -käytäntöä. Messuissa on voitu valita kolminaisuusvirreksi esimerkiksi jokin kyseiselle sunnuntaipäivälle suositeltu alkuvirsi tai päivän virsi. Tällöin messussa ei toteudu johdanto-osan suuri doksologia eli kiitos ja ylistys Pyhälle Kolminaisuudelle. (Rautakoski, 8.3.2011.)

Tutkimukseni ajanjaksolla kolme suosituinta kiitosvirttä olivat 126, 130 ja 135. Väinölä toteaa, että virsi 126 on yleisimmin päiväjumalanpalveluksessa käytetty kiitosvirsi Pyhälle Kolminaisuudelle. Tälle virrelle ei oikeastaan muuta käyttöä olekaan. (Väinölä 2008, 137). Virren 126 saama suosio on hyvin ymmärrettävä tarkasteltaessa virren historiaa. Tämä Faltinin säveltämä hymni on otettu vuoden 1938 virsikirjaan, ja se on saavuttanut vahvan aseman jumalanpalveluselämässä. (Äikää 2005, 14). Virttä kutsutaan myös Hilariuksen kiitosvirreksi, sillä alun pitäen virren on ajateltu olevan Poitiers'n piispa Hilariuksen (n. 315–367) runoilema. Virsi muodostaa selkeän kokonaisuuden antifonin eli enkelten hymnin kanssa. (Väinölä 2008, 137.) Luulen, että virren 130 suosio perustuu sen selkeään kolmisäkeistöiseen rakenteeseen. Väinölä kuvaa virttä tiiviiksi. Virsi on alkujaan ruotsalainen ja peräisin vuodelta 1541. (Väinölä 2008, 139.) Virren 135 runsas käyttö selittyy osittain sillä, että tutkimuksen ajanjaksolla useissa seurakunnissa on messuissa ollut mukana erityisesti rippikoululaisia.

Varsinainen kiitosvirsi, Laudamus-hymni, on jäänyt hyvin vähäiselle käytölle. Laudamus-hymnin käyttö vaatii musiikillisesti lisäresursseja, ja sen käyttö mahdollisesti koetaan epäkäytännöllisenä. Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että varsinaisia Kirkkokäsikirjan suosittamia kiitosvirsiä Pyhälle Kolminaisuudelle voitaisiin käyttää monipuolisemmin. Kaikkia kiitosvirsiä ei ole tutkimukseni ajanjaksolla käytetty lainkaan, ja joitakin kolminaisuusvirsiä lauletaan hyvin vähän.

Huomioitavaa on, että seurakunnissa käytetään jonkin verran 1–2-säkeistöisiä kiitosvirsiä. Tällaiset virret ovat sisällöltään usein melko suppeita kiitosvirreksi Pyhälle Kolminaisuudelle. Säkeistöjen vähentäminen mielestäni kaventaa virren käyttöä kolminaisuusvirtenä, koska johdanto-osan suuri doksologia ei aina toteudu. Myös lyhyet kolminaisuussäkeistöt ovat sisällöltään niukkoja kiitosvirreksi, esimerkiksi käytettäessä virren 166 kahdeksatta säkeistöä:

”Nyt Isälle ja Pojalle ja Hengelle myös Pyhälle kunnia, kiitos iäinen!
Jumalan kolmiyhteisen ylistys kautta aikojen!”

Espoon tuomiokirkossa on käytetty kiitosvirtenä myös virttä 134, joka kuuluu virsikirjassa osioon ”Pyhä Kolminaisuus”, mutta se ei kuitenkaan ole mukana kiitosvirsisuosituksessa. Virren sisältö ei suoranaisesti ole ylistystä Pyhälle Kolminaisuudelle, sillä siinä ei puhutella Isää, Poikaa ja Pyhää Henkeä. Koivulan mukaan virsi 134 on vanhatestamentillinen aavistus Pyhästä Kolminaisuudesta, eikä sen vuoksi ole sopiva kiitosvirreksi (Koivula 2009, 55).

Mielenkiintoinen huomio on, että kiitosvirtenä ei ole laulettu lainkaan virren 277 viidettä säkeistöä. Voisi ajatella, että tälle virrelle olisi erityisesti käyttöä sen lyhyen muodon vuoksi. Se on ainoa kolminaisuusvirreksi ehdotettu virsi, joka löytyy osastosta ”Katumus ja rippi”. Lisäksi huomasiin, että joidenkin virsien kohdalla on muotoutunut tietty käytäntö, esimerkiksi kolminaisuusvirren 334 kohdalla on suositettu laulettavaksi säkeistöjä 1, 5-8. Ensimmäinen säkeistö on jokaisella käyttökerralla jätetty laulamatta. Ehkä ensimmäisen säkeistön ei koeta olevan kovin merkityksellinen, sillä siinä ei tule esille Pyhä Kolminaisuus. Säkeistössä kehoitetaan ”riemuitsemaan, soittamaan ja veisaamaan”. Myös virttä 129 on lyhennetty jättämällä pois viides säkeistö, jossa puhutellaan kolmiyhteistä Jumalaa sanoilla ”Oi Kolminaisuus korkea”. Suokunnas (1988, 425) kertoo, kuinka Pentti Lempiäinen on kritisoinut virsien pirstomista ja lyhentämistä. Lempiäinen arvion mukaan kyse on kiireisyydestä sekä asenteiden ja ajatusten vääristymistä. On hyvin todennäköistä, että kiitosvirren kohdalla säkeistöjen vähentämisen syynä on käytännöllisyys. Kiitosvirren halutaan olevan lyhyt ja tiivis myös senkin vuoksi, koska seurakunta laulaa virren seisten.

Myös virttä 132 ”Oi rakas Isä, Luojamme” ei ole käytetty. Kyseinen virsi muodostaa poikkeuksen kolminaisuusvirsistä. Se on luonteeltaan kokonaan rukousta, toisin kuin muut ylistysluonteiset kolminaisuusvirret ja siksi tämän virren käyttö kiitosvirtenä voisi olla paikallaan esimerkiksi laskiaissunnuntain messussa, jolloin laskeudutaan paastonaikaan. Virsikirjan liiteosan virren 730 sävelmä voidaan laatia vapaasti, joka luultavasti rajoittaa virren käyttöä. Virttä 128 ei ole käytetty

kiitosvirtenä tutkimukseni ajanjaksolla ollenkaan, vaikka sen käytölle olisi vahvat historialliset ja teologiset perusteet. Virsikirjan mukaan sen on kirjoittanut Nicolas Decius keskiaikaisen Gloria in excelsis Deo -laulun pohjalta vuonna 1525 (Virsikirja 1988). Väinölä selventää, että virren sisältö vastaa messun Kunniaa (Gloria in excelsis) ja kiitosvirttä Laudamus. Virren kolme ensimmäistä säkeistöä pohjautuvat Laudamuksen alkuperäistekstiin. Virren neljäs säkeistö on puolestaan Rostockin uskonpuhdistajan Joachim Slüterin runoilema, eikä Deciuksen käsialaa. (Väinölä 2008, 138.) Pajamo ja Tuppurainen selventävät, että käytettäessä kyseistä virttä kolminaisuusvirtenä sen ensimmäinen säkeistö jätetään laulamatta, koska se sisällöltään vastaa esilaulajan ja seurakunnan laulamaa kunniaa. Säkeistöt toisesta neljäänteen vastaavat puolestaan Laudamus-hymnin tekstiä. (Pajamo & Tuppurainen 2004, 59–60.)

8 Pohdinta

Tutkielmassa perehdyin messun kaavan kohtaan seitsemän, kunnia ja kiitosvirsi Pyhälle Kolminaisuudelle. Työn empiirisen osion tutkimusaineistona olivat kuuden seurakunnan kiitosvirret kirkkovuoden alkujaksolla. Tutkimustuloksia olen tarkastellut perehtyen kirkkokäsikirjan ohjeistukseen ja alan kirjallisuuteen. Kirkkokäsikirjan ohjeistuksen ulkopuolelta käytettyjä kiitosvirsiä en analysoinut tarkemmin teologisesti, sillä se ei kuulunut asetettuun tutkimustehtävään. Tutkimukseni antaa kuitenkin suuntaa-antavaa tietoa siitä, kuinka kiitosvirsikäytäntö saattaa poiketa sille asetetuista tavoitteista. Valitessa kiitosvirttä Pyhälle Kolminaisuudelle on hyvä tiedostaa teologiset lähtökohdat. Kiitosvirsi Pyhälle Kolminaisuudelle on tärkeä kohta messun kaavassa, ja sitä ei tule ohittaa ylimalkaisesti. Kirkkokäsikirjan ehdottamat kiitosvirret Pyhälle Kolminaisuudelle ansaitsevat kaikki tulla huomioiduksi ja lauletuksi mahdollisimman rikkaasti.

Jos kysymyksessä olisi ollut laajempi tutkimustyö, aineistoa olisi voinut syventää myös kvalitatiiviseen suuntaan. Tällöin olisi mahdollista haastatella pappeja ja kanttoreita kiitosvirsiä valitakriteereistä. Samalla voisi myös selvittää sitä, millaisena he kokevat ehdotetut kolminaisuusvirret. Mielenkiintoista olisi tietää, miksi joitakin kolminaisuusvirsiä lauletaan niin vähän ja miksi joissakin seurakunnissa päädytään valitsemaan kiitosvirsiksi kirkkokäsikirjan ohjeistuksen ulkopuolisia virsiä. Kiitosvirsikäytäntöä olisi myös kiinnostavaa tutkia laajemmin pidemmällä aikavälillä.

Opinnäytetyöni ääressä mielenkiintoisimmat hetket olen kokenut perehtyessäni lähdekirjallisuuden ja erityisesti Glorian ja Laudamuksen teologisiin sekä historiallisiin lähtökohtiin. Tämä työ on laajentanut ammatillista tietouttani messun liturgiasta ja hymnologiasta. Koulutuksen aikana olen kokenut hyvin antoisina Ari Rautakosken ja Keijo Nissilän luennoimat opintokokonaisuudet, joiden sisältö on koskenut musiikin teologiaa, messun liturgiikkaa ja historiaa. Kursseilta saatu tieto on lisännyt työniloa ja motivaatiota toteuttaa jumalanpalvelusmusiikkia. Tämä työprosessi on myös herättänyt pohtimaan jumalanpalveluskasvatuksen merkityksellisyyttä: myös seurakuntalaisten on hyvä tietää kristillisen jumalanpalveluselämän juurista ja messun kaavasta.

LÄHTEET

Erkkilä, L. 2003. Kanttorin virka. Teoksessa L. Erkkilä, U. Tuovinen & E. Tuppurainen (Toim.) Kirkkomusiikin käsikirja (71–97). Helsinki: Kirjapaja.

Haapasalo, J. 2004. Jumalanpalvelus ja musiikki. Teoksessa J. Haapasalo, L. Lauerma, M. Nissinen & P. Suikkanen (Toim.) Kirkkomusiikki (s. 112–153). Helsinki: Edita.

Jumalanpalveluksen opas 2009. Kirkkohallitus. Helsinki: Kirkkohallitus, kirkon jumalanpalvelus- ja musiikkitoiminnan keskus.

Kirkkokäsikirja I-III. 2001. 2. painos. Helsinki: Suomen kirkon sisälähetysseura.

Kirkkohallituksen asiakirja. 2010. Kirkon hengellisen työn ammattien ydinosaaminen. [Viitattu 18.2.2011], Saatavilla pdf-muodossa:

[http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/9C234109ED6F59F8C2257743003C65B5/\\$FILE/ydinosaaminen_2010.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/9C234109ED6F59F8C2257743003C65B5/$FILE/ydinosaaminen_2010.pdf)

Kirkolliskokouksen vuonna 1988 asettaman käsikirjakomitean mietinnön perustelut. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto. Sarja A 2001:2. [Viitattu 23.4.2011], Saatavilla pdf-muodossa: [sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/2A1398889FD51241C225776D00316F7A/\\$FILE/perust.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/2A1398889FD51241C225776D00316F7A/$FILE/perust.pdf)

Kirkon tutkimuskeskus. 2010. Virsitutkimushanke. [Viitattu 18.2.2011], Saatavilla pdf-muodossa:

[http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/75A7B9B4C5D6CF06C2257837001F4344/\\$FILE/VIRSITUTKIM_USTA.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/75A7B9B4C5D6CF06C2257837001F4344/$FILE/VIRSITUTKIM_USTA.pdf)

Koivula, V. 2009. Kirkonmenot. Rovaniemi: Väylä.

Kotila, H. 2004. Liturgian lähteillä. Johdatus jumalanpalveluksen historiaan ja teologiaan. Käytännöllisen teologian laitos. Helsinki: Kirjapaja.

Käsikirjakomitea 1997. Käsikirjakomitean mietinnön Perustelut. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto. Sarja A: 5. Helsinki: Kirkkohallituksen monistamo.

Lempiäinen, P. 2008. Pyhät ajat. Helsinki: Kirjapaja.

Pajamo, R. & Tuppurainen, E. 2004. Suomen musiikin historia. Kirkkomusiikki. Helsinki: WSOY.

Rautakoski, A. Kirkkomusiikin lehtori, OAMK. Keskustelu, 8.3.2011.

Sariola, Y. 1986. Jumalan kunniaksi ja mielen rakennukseksi. Musiikin teologian peruskysymyksiä. Helsinki: SLEY-kirjat.

Sariola, Y. 1998. Mennään messuun, johdatus uudistuvaan jumalanpalvelukseen. Helsinki: Kirjapaja.

Sariola, Y. 2001. Jumalanpalveluksen käsikirja. Helsinki: Kirjapaja.

Sariola, Y. 2003. Kirkkomusiikki ja musiikin teologia. Teoksessa L. Erkkilä, U. Tuovinen & E. Tuppurainen (Toim.) Kirkkomusiikin käsikirja (s. 13–36). Helsinki: Kirjapaja.

Suokunnas, S. 1986. Jumalanpalveluksessa käytettävien virsien liturginen funktio. Teologinen aikakauskirja 91. 605–610.

Suokunnas, S. 1988. Virsivalinnan 12 periaatetta. Teologinen aikakauskirja 93. 422–425.

Vahtola, K. 2003. Kirkkovuoden juhla-ajat. Teoksessa L. Erkkilä, U. Tuovinen & E. Tuppurainen (Toim.) Kirkkomusiikin käsikirja (s. 175–206). Helsinki: Kirjapaja.

Valtasaari, R. 2003. Musiikki jumalanpalveluksen kokonaisuudessa. Teoksessa L. Erkkilä, U. Tuovinen & E. Tuppurainen (Toim.) Kirkkomusiikin käsikirja (s. 355–375). Helsinki: Kirjapaja.

Vapaavuori, H. 2003. Virsi luterilaisessa perinteessä. Teoksessa L. Erkkilä, U. Tuovinen & E. Tuppurainen (Toim.) Kirkkomusiikin käsikirja (s. 61–97). Helsinki: Kirjapaja.

Vapaavuori, H. 2004. Laulamisen ihanuus. Teoksessa J. Haapasalo, L. Lauerma, M. Nissinen & P. Suikkanen (Toim.) Kirkkomusiikki (s. 26–94). Helsinki: Edita.

Vatanen, O. 2003. Messu ja sen musiikki. Teoksessa L. Erkkilä, U. Tuovinen & E. Tuppurainen (Toim.) Kirkkomusiikin käsikirja (s. 101–157). Helsinki: Kirjapaja.

Vatanen, R. 2007. Kanttori ja kirkon hengellinen virka. Teoksessa M. Andersson, M. Helenelund, A. Jokinen, M. Mäntyranta & R. Pajamo (Toim.) Suomen kanttori-urkuriliitto 100 vuotta. Leivästä, sanasta, musiikista. (s.238–247). Helsinki: Kirjapaja.

Virsi- ja laulukirja. 1986. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virsi- ja laulukirja. Helsinki: Kirjapaja.

Väinölä, T. 2008. Virsi- ja laulukirjamme virret. Helsinki: Kirjapaja.

Äikää, E. 1995. Hymnus Angelicus. Turun hiippakunnan keskiaikaisen messusävelmistön gloria-melodiat, niiden tekstipohja ja käyttö. Helsinki: Suomen kirkkohallituksen seura.

LIITTEET

LIITE 1

Messujen kiitosvirret Oulun seurakuntien pääkirkoissa, Kiimingin kirkossa sekä Espoon tuomiokirkossa tutkimuksen ajanjaksolla 28.11.2010–6.3.2011.

sjp = sanajumalanpalvelus,
pienen paaston aika 5.-19.12 (kiitosvirsi ei käytössä)

		Karjasilta	Oulujoki	Tuira	Oulun tmk	Kiiminki	Espeen tmk		
Adventtiaika									
1. adventtisunnuntai	28.11.2010	133	126	727	126	729	726		
2. adventtisunnuntai	5.12.2010	-	-	-	-	-	-		
3. adventtisunnuntai	12.12.2010	-	-	-	-	-	-		
4. adventtisunnuntai	19.12.2010	-	-	-	-	-	-		
Joulunaika									
Jouluyö	24.12.2010	727	35	1, 4	727	sjp	727	35	1, 4
Joulupäivä	25.12.2010	sjp	sjp	sjp	17	sjp	sjp		
Tapaninpäivä	26.12.2010	727	447	1, 4	133	126	447	4	447
Uudenvuodenpäivä	1.1.2011	328	1, 4	sjp	126	sjp	iltakirkko		131
2. sunnuntai joulusta	2.1.2011	729		126	129	2-4	334	5-8	325
									1, 4
									ei tietoa
Loppiaisaika									
Loppiainen	6.1.2011	447	4	126	129	1-4	ei tietoa	LV 9:1-2,6	726
1. sunnuntai loppiaisesta	9.1.2011	130		50	1, 6	129	1-4	126	216
2. sunnuntai loppiaisesta	16.1.2011	126		135		135		130	4
3. sunnuntai loppiaisesta	23.1.2011	126		130		334	5-8	334	130
4. sunnuntai loppiaisesta	30.1.2011	729		328	1, 4	130		sjp	115
5. sunnuntai loppiaisesta	6.2.2011	135		133		135		726	8
6. sunnuntai loppiaisesta	13.2.2011	181	1, 5	321	1-2	135		135	130
									726
									258
									5, 6
Pääsiäisjakso									
3. sunnuntai ennen paastonaikaa	20.2.2011	Laudamus		726		135		726	728
2. sunnuntai ennen paastonaikaa	27.2.2011	334	6-8	130		334	5-8	130	135
Laskaisunnuntai	6.3.2011	334	5-8	130		334	5-8	727	135
									126

Huomautukset:

2.1.2011 ei tietoa Espoon tuomiokirkon pääjumalanpalveluksesta

6.1.2011 Oulun tuomiokirkon messussa laulettu kiitosvirsi ei selvinnyt

13.2.2011 Kiimingin kirkon messussa, laulettu kiitosvirsi ei selvinnyt

LIITE 2

Vietettyjen sanajumalanpalvelusten virret

		Karjasilta	Oulujoki	Tuira	Oulun tmk	Kiiminki	Espoon tmk				
Joulunaika											
Jouluyö	24.12.2010				35	1,4					
Joulupäivä	25.12.2010	27	4	31	ei tietoa		27	1-3	35	1, 4	
Uudenvuodenpäivä	1.1.2011			130	ei tietoa						
Loppiaisaika											
4. sunnuntai loppiaisesta	30.1.2011				389						

Huomautukset

Tuiran kirkon ja Oulun tuomiokirkon virret eivät selvinneet